

IN VOLUME #1
ISSUE#3,
AUGUST 2023

**«YANGI O‘ZBEKISTONDA
TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI**

**Research Science and
Innovation House**

 <https://universalpublishings.com>

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI.**

30.09.2023 yil.

Ushbu to'plamda « **YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR**» ilmiy konferensiyasi 2023 yil 1-soni 4-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google
Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

**“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION
HOUSE” MCHJ**

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o'g'li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o'g'li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug'bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O'zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY KONFERENSIYASI**
Volume 1, Issue 4, Sentabr 2023

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasi mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

**FALLO TETRADASI: TA'RIFI, KELIB CHIQISH SABABLARI,
MORFOLOGIYASI, DIAGNOZTIKASI, DAVOLASH VA OQIBATLARINI
CHUQUR O'RGANISH**

Abdullo Akramov Ahmad o'g'li

abdullohakramov313@gmail.com

SamDTu Pediatriya fakulteti 3-kurs talabasi

Murtozoyeva Ug'iloymurtazoyeva qizi

ogiloymurtazoyeva@gmail.com

SamDTu Pediatriya fakulteti 4-kurs talabasi

Isaqulov Ulug'bek Alisher o'g'li

ulugbekalisherovich121102@gmail.com

SamDTu Pediatriya fakulteti 3-kurs talabasi

Davranova Malika Alisher qizi

davranovamalika886@gmail.com

SamDTu Pediatriya fakulteti 3-kurs talabasi

Hakimova Asilabonu Ikrom qizi

hakimovaasilabonu@gmail.com

SamDTu Pediatriya fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Fallo tetradasi, murakkab tibbiy holat, yurak tuzilishi va funksiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan tug'ma yurak nuqsonlari hisoblandi. Ushbu murakkab yurak anomaliyasining ta'rifi, tasnifi, kelib chiqish sabablari, morfologiyasi, diagnostikasi, davolash va potentsial oqibatlarini qamrab oladi. Ushbu maqolada fallo tetradasining asosiy kelib chiqish sabablari, oldini olish chra-tadbirlari, tashxislash, davolash va uning qanday asoratlarga olish kelishi mumkin ekanligi haqidagi ma'lumotlar batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *Fallo tetradasi, tug'ma yurak nuqsonlari, o'pka stenoz, siyanoz, tashxis, jarrohlik amaliyoti.*

Fallo tetradasi kasalligining asosiy alomati — sianozdir. Bu terining, tirnoqlarning yoki lablarning ko'k rangda bo'lishi orqali o'zini namoyon qiladi. Shu sababli, kasallik bolalarda «ko'k yurak kasalligi» deb nomlanadi. Sianoz kislorod yetishmovchiligi bo'lgan qon quyuproq va to'qroq rangga ega bo'lgani sababli paydo bo'ladi. Sianoz darajasi o'pka arteriyasi qopqog'ining torayishi va o'ng qorinchaning chiqishi darajasiga bog'liq. Bolada kasallik qancha og'ir bo'lsa, shunchalik aniq ko'k

rang o'zgarishi bo'ladi. Shuningdek, Fallo tetradasi bo'lgan bolalarda quyidagi alomatlar kuzatiladi:

1. nafas qisilishi;
2. hushidan ketish;
3. asabiylashish.

Kasallik tug'ilishidan oldin homiladorlikning 2-8 xaftaligida yoki yangi tug'ilgan chaqaloqda aniqlanadi. Kamdan kam hollarda, u kattalarda paydo bo'ladi. Xomilada Fallo tetradasini quyidagi usullar yordamida aniqlash mumkin:

1. Prenatal skrining testlar;
2. Xomilaning ultratovush tekshiruvi;
3. Xomilaning ekokardiyogrammasi.

Yig'layotganda yoki ovqatlanayotganda chaqaloqdagi ko'kimtir teri, shuningdek, yurakdagi shovqin — bu Fallo tetradasining birinchi alomatlari. Biroq, bu alomatlar har doim ham darhol paydo bo'lmaydi, shuning uchun shifokorlar qo'shimcha testlarni tayinlashadi. Tug'ilgandan keyin yurak nuqsoni ekokardiyografiya yoki pulsoksimetriya yordamida aniqlanishi mumkin.

Ekokardiyografiya — bu ultratovush yordamida yurak tuzilishini o'rganishdir. Uning yordami bilan yurak anormalliklarining namoyon bo'lishini ko'rish mumkin.

Pulsoksimetriya — qondagi kislorod miqdorini baholash uchun sinovdir. Tanada uning tarkibi 94% dan oshishi kerak. Sinov sianoz boshlanishidan oldin patologiyani aniqlashga yordam beradi. Tashxis qo'yilganda va Fallo tetradasini davolash bo'yicha protokol tuzilganda, shifokorlar diagnostik yurak kateterizatsiyasini buyurishlari mumkin. Jarayonda o'pka arteriyalarining kattaligi va koronar arteriyalar joylashishi ko'rsatiladi. Bu aniqroq operatsiya o'tkazishga yordam beradi.

Kasallikning asosiy sababi — ona qornida embrion yuragining g'ayritabiiy rivojlanishidir. Bunga genetik omillar va homiladorlik paytida onaning turmush tarzi ta'sir qiladi. Chekish, spirtli ichimliklar ichish va ba'zi dorilarni qabul qilish yurak xastaligi ehtimolini oshiradi. Boshqa xavf omillariga quyidagilar kiradi:

- 40 yoshdan keyin homiladorlik;
- homiladorlik paytida yomon ovqatlanish;
- yangi tug'ilgan chaqaloqda Daun sindromi;
- yangi tug'ilgan chaqaloqdagi DiJeorge sindromi;
- ota-onalardan birida yurak kasalligi.

Fallo tetradasini tashxislash odatda go'daklik yoki erta bolalik davrida sodir bo'ladi, ammo ba'zi hollarda bu hayotning keyingi davrigacha ko'rinmasligi mumkin. Tashxis klinik baholash va diagnostik testlarning kombinatsiyasiga asoslanadi:

Klinik baholash: to'liq fizik tekshiruvda siyanoz, yurak shovqinlari va yomon o'sish kabi belgilar aniqlanishi mumkin. Bolaning kasallik tarixi va oilada tug'ma yurak nuqsonlari tarixi ham ko'rib chiqiladi.

Ekokardiyogram (Echo): ushbu ultratovushli tasvirlash usuli yurak tuzilishi va funksiyasini batafsil ko'rish imkonini beradi. Echo o'pka stenoz, VSD va bekor qiluvchi aorta mavjudligini tasdiqlashi mumkin.

Elektrokardiogramma (EKG yoki EKG): EKG yurakning elektr faolligini qayd etadi va anormal ritmlar va o'ng qorincha gipertrofiyasi belgilarini aniqlashga yordam beradi.

Ko'krak qafasi rentgenogrammasi: ko'krak qafasi rentgenogrammasi kengaygan yurak va Fallo triadasining boshqa xarakterli belgilarini ko'rsatishi mumkin.

Davolanmagan Fallo tetradasi og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin. Kislorodga boy va kislorodga boy qonning aralashishi natijasida yuzaga keladigan siyanoz teri, lablar va tirnoqlarning yomon holatda bo'lishiga olib keladi. Og'ir siyanoz, shuningdek, ta'sirlangan bolalarda rivojlanishning kechikishi va o'sish bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi.

Xulosa qilib aytganda, Fallo tetradasi bo'lgan bolalar qolgan bolalar bilan birga maktabga borishi, sport bilan shug'ullanishi va o'qishi mumkin. Kelajakda ular ishlashlari va oila qurishlari mumkin bo'ladi. Barcha savollar bo'yicha kardiolog bilan maslahatlashish kerak. Bolada shamollash, bosh og'rig'i, yuqumli kasalliklar uchun qanday dori-darmonlarni qabul qilishi mumkinligini aniqlab olish muhimdir. Fallo tetradasi bo'lgan bolalar muntazam ravishda kardiologga murojaat qilish muhimdir. Voyaga yetganida, har 2-3 yilda kardiologga tashrif buyurish tavsiya etiladi. Ushbu bemorlar ovqatlanishni kuzatish va muntazam ravishda jismoniy mashqlar qilish muhimdir. Chekish va spirtli ichimliklarni iste'mol qilish umuman mumkin emas, ular sog'lom odamlarga qaraganda kasallangan odamlarda xavfli oqibatlariga olib keladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Anderson RH, Becker AE. The Cardiac Septa. Anatomic and morphogenetic considerations. In: Anderson RH, Macartney FJ, Shinebourne EA, Tynan M, eds. Paediatric Cardiology. 2nd ed. Edinburgh: Churchill Livingstone; 1987.
2. Van Praagh R, Van Praagh S. Tetralogy of Fallot: Underlying Anatomical Mechanisms and Facilitation of Diagnostic Recognition. Am J Cardiol. 1971;28(6):658-663.
3. Blalock A, Taussig HB. The Surgical Treatment of Malformations of the Heart in Which There Is Pulmonary Stenosis or Pulmonary Atresia. JAMA. 1945;128(3):189-202.
4. Williams RG, Pearson GD, Barst RJ, Child JS, del Nido P, Gersony WM, et al. Report of the National Heart, Lung, and Blood Institute Working Group on research in adult congenital heart disease. J Am Coll Cardiol. 2006;47(4):701-707.

**BACHADON MIOMASI KASALIGINING KLINIKASI SABABLARI VA
TASHXISLASH**

Salibayeva Nozima Yakubjon qizi

*Toshkent shahar tibbiyot birlashmasiga qarashli 11-son oilaviy poliklinasi
ginekologi*

Annotatsiya: Hozirgi kunda ayollarda eng ko'p uchrovchi jinsiy a'zolar kasalliklaridan biri bu bachadon miomasidir. Biz tadqiqotlarimizda ushbu kasallikni davaloshda samarali usullardan biri bo'lgan bachadon arteriyasi embolizatsiyasi haqida kerakli ma'lumotlarni keltirib o'tamiz. Bachadon miomasi deb, mushak to'qimasidan, fibromioma — biriktiruvchi to'qimalardan tashkil topgan, gormonlarga moyil bo'lgan xavfsiz o'smaga aytiladi. Alomatlar bor bemorlarni davolash bemorning homilador bo'lish imkoniyatini va bachadonni saqlab qolish istagiga bog'liq. Biz tadqiqotlarimizda ushbu kasallikni davaloshda samarali usullardan biri bo'lgan bachadon arteriyasi embolizatsiyasi haqida kerakli ma'lumotlarni keltirib o'tamiz.

Kalit so'zlar: Bachadon miomasi, ultratovush tekshiruvi, estrogen-gestagen, infeksiyalanish.

Bachadon miomasi — silliq mushaklardan kelib chiqqan zararsiz o'sma. Mioma ko'pincha anormal bachadon qon ketishi, tos suyagi og'rig'i va u yerdagi organlar bosilib qolishi, dizurik kasalliklar, ichak disfunksiyasi va homiladorlik paytidagi qiyinchiliklarga sabab bo'ladi. Tashxis ultratovush tekshiruvi va tos suyagi tekshiruvi yoki boshqa diagnostik vizual ko'rsatish texnikalar yordamida amalga oshiriladi. Mioma keng tarqalgan kasallik bo'lib, ginekologik bemorlarning 10—27% da, 30 yoshga yetgan bemorlarning 20% ida, 40 yoshdan katta bemorlarning esa 40% ida uchraydi.

Ayollar organizmida bachadon miomasining kelib chiqishi, asosan, gormonal o'zgarishlar tufayli, ya'ni gipotalamus—gipofiz—buyrakusti bezi tuxum don orasidagi munosabatning, biron-bir qismining shikastlanishi hamda bachadondagi o'zgarishlar natijasida xususan miometriyning giperplaziyasi tufayli vujudga kelishi mumkin. Gipofizning gonadotrop gormoni tekshirilganda, hayz sikli davomida organizm daprogesteron gormonining miqdori kamligi, bu esa, o'z navbatida, hayz siklining ikkinchi davri yetishmovchiligiga olib kelishi aniqlangan. 70—80% hollarda bachadon miomasi bemorlarda patologik hayz sikli mavjudligini ko'rsatadi, xususan, anovulator, ya'ni davriy yoki ovulator, hayz kelishi, ammolyutein davrning yetishmovchiligi sifatida namoyon bo'lgan hayz siklini kuzatish mumkin. Klinik va eksperimental tadqiqotlarga tayanib, ayollar

organizmda ro'yi bergan gormonlar o'zgarishi, xususan, estrogen gormonlarning ko'p ishlanishi, bachadon miomalari paydo bo'lishida muhimrol o'ynaydi, deb taxmin qilinadi. Bachadon miomasi bilan kasallangan ayollarning kasallik tarixiga ahamiyat berilsa, ularning yoshligida har xil yuqumli kasalliklar bilan, 1/3 qismi bachadon ortiqlarining yalliglanishi, bepushtlik bilan kasallanganligi aniqlangan. Bu holatlar, o'z navbatida, organizm ichki sekretiya bezlarining faoliyati o'zgarishiga sabab bo'lgan. Bu holat hayz siklining buzilishiga ta'sir qilib, bir-biriga bog'liq bo'lgan patologik halqani hosil qiladi, bu bachadon miomasining kelib chiqishiga sabab bo'lgan. Bachadon miomasining kelib chiqishiga faqat uzoq muddat davomida estrogen-gestagen gormonlarning organizmga ta'sirining buzilishigina emas, balki bachadon mushaklarini ta'minlovchi nerv retseptorlarining g'ayritabiiy qo'zg'aluvchanligi ham sabab bo'ladi.

Kasallikning asosiy sabablari. Mioma shakllanishi sababchilaridan biri sifatida gormonal o'zgarishlarning differentsial tashxisida ko'plab omillar hisobga olinadi, masalan, ayol menstrual davrining boshlanishi, menstrual siklning o'rtacha davomiyligi, homiladorliklar, tug'ruqlar soni, emizish muddati va umuman uning mavjudligi. Statistika ko'ra, kamida bitta farzand tuqqan ayollarda anamnezida tug'uqlar bo'lmagan ayollarga nisbatan miomaning paydo bo'lishi ehtimoli ancha past bo'ladi. Mioma — gormonga bog'liq bo'lgan kasallikdir. Organizmda ayol gormonlari darajasi past bo'lganda, ya'ni jinsiy balog'atga yetishdan oldin va klimaks davriga kirgach, bachadon miomasi rivojlanishi ehtimoli juda kamdir. Estrogen gormonlar konsentratsiyasining me'yorida ortiqligi mioma rivojlanishiga olib keladi. Biroq, inson organizmda barcha gormonlar o'zaro bog'liqligini ham inobatga olish kerak va ko'pincha bachadon miomasi nafaqat estrogen konsentratsiyasining yuqoriligi, balki ayol jinsiy tizimining barcha gormonlari nozik muvozanatning buzilishi sabab paydo bo'lishi mumkin. Inson organizmda endogen estrogenga o'xshash moddalar aniqlangan va bachadon miomasi ularga huddi estrogenlarga kabi sezuvchanlikka egadir. Ushbu moddalar ksenoestrogenlar deyiladi va ularning mavjudligi, shuningdek, o'sma shakllanishiga turki bo'lishi mumkin.

Klinikasi. Ayrim hollarda bachadon miomasi hech qanday belgilarsiz kechadi, ayollarda shikoyatlar bo'lmaydi, ammo profilaktika maqsadida ayol tekshirilganda aniqlanadi. 60—80% hollarda asosiy belgilardan biri bemorda qon ketishi hisoblanadi. Qon ketishi alomatlar ham turli bemorlarda turlicha kechadi. Ba'zilarida hayz sikli uzayishi yoki hayz vaqtida qon miqdorining biroz ko'payishi — menorragiya kuzatilsa, ba'zilarida tartibsiz, juda ko'p to'xtovsiz qon ketib, og'ir

turdagi kamqonlik kasalligiga sabab bo'lishi mumkin. Hayz 10— 12 kungacha davom etib, juda ko'p miqdorda qon ketadi, bunga giperpolimenoreya deyiladi. Bunday turdagi qon ketishining sabablari quyidagilar:

- bachadon mushaklari qisqarishining buzilishi;
- bachadon shilliq qavati yuzasining kattalashishi;
- estrogen gormon metabolizmining o'zgarishi;
- bachadon shilliq qavati regeneratsiyasining susayishi.

Miomalarda ko'p uchraydigan belgilardan yana biri og'riqdir. Og'riq xuddi dard tutganga, sanchiqqa o'xshash bo'lib, ayniqsa hayz ko'rishdan oldin va hayz ko'rish vaqtida kuchayadi, pastga tortganga o'xshab zo'rayishi yallig'lanishdan keyingi bitishmalar borligidan darak beradigan belgi hisoblanadi. Og'riq, asosan, o'smaning o'lchamiga va uning qayerda joylashganligiga bog'liq. Agar o'sma butun kichik chanoq bo'shlig'ini to'ldirib turgan bo'lsa, o'smaning qo'shni a'zolarini bosib ezishidan paydo bo'ladi. Bachadon shilliq qavati ostida joylashgan o'smalarda hayz ko'rish vaqtida yig'ilgan qonni hamda shu bilan birga, shilliq qavat ostidagi o'smani ham bachadondan tashqariga chiqarishda kuchli dardsimon og'riq paydo bo'ladi. O'smaning infeksiyalanishi, kichik chanoq bo'shlig'idagi a'zolarining yallig'lanishi, bachadon miomasi birga uchraganda 2/3 hollarda bemorlarda og'riq paydo bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Эмболизация маточных артерий в лечении миомы матки. С. А. Капранов, В. Г. Бреусенко, Ю. Э. Доброхотова, Б. Ю. Бобров, И. А. Краснова, И. Б. Коваленко, Глава 37, с 542—597.
2. Руководство по рентгеноэндоваскулярной хирургии сердца и сосудов./под редакцией Л. А. Бокерия, Б. Г. Алеяна. Том 1. Рентгеноэндоваскулярная хирургия заболеваний магистральных сосудов./под редакцией Л. А. Бокерия, Б. Г. Алеяна, М.Анри — М:ИЦССХ им. А. Н. Бакулева. РАМН. 2008. –608с.
3. Bachadon miomasi bo'lgan bemorlarda har xil jarrohlik davolash turlaridan keyin hayot sifatini baholash / D.V. Doletskaya, M.A. Botvin, N.M. // Akusherlik va ginekologiya. 2006. № 1. S. 10-13.
4. S.V.Nujnov Bachadon arteriyalarini bachadon miomasida embolizatsiyadan oldin va keyin ayollarning hayot sifatini o'rganish // ChGPU byulleteni. No 8. 2011. P.245-251.

Volume 1, Issue 4, August 2023

*Problems in translating metaphors used in world literature and ways to
overcome them*

Normurodova Oygul Boburjon qizi

Tel number: +998945778010

Email: normurodovaoygul95@gmail.com

Annotation: Although sufficient research has been conducted on metaphor in linguistics, interest in it is growing. Because in order to use words in the language, it is necessary to know the meaning of the words as well as their figurative meanings. This, in turn, means that there is a need to comprehensively study metaphor in linguistics. After all, linguists connect research on the science of metaphor with the manifestation of metaphor in linguistics and its importance in language.

Key words: literature, problems. metaphors, translation, research.

It is known that portable meanings are specific to words and are only experienced in speech. Therefore, they are referred to as colloquial portable meanings. This type of portable meaning in words is called portable meaning, formed in linguistics on the basis of metaphor – analogy. As we describe the studies studied on metaphor in this part, we first turned to the “Explanatory Dictionary of the Uzbek language”. Metaphor [yun. metaphora-displacement, displacement] is the use of a word or phrase in a portable sense based on similarity or analogy, and the use of a word or phrase in such a sense; istiora, figurate (mas, dutorning of the word ear its meaning in ear combination arose on the basis of metaphor) Hence, metaphor means displacement, displacement. Thinkers of the ancient world have also expressed their attitudes towards metaphor. For example, the Greek thinker Aristotle viewed any word used in a portable sense as a metaphor. In his work “Poetics”, Arastu argues that the use of metaphor requires creative skill:

“...only then cannot be mastered from others, this ability serves as a sign of talent. After all, creating good metaphors means being able to see similarity” Arastu says that the ability to create metaphors equates to innate talent, which is why it cannot be mastered from others. Quintilian, on the other hand, says that it is the gift of nature that everyone uses in the same way. In his opinion, the metaphor is shrinking, enriching, giving a special shine to speech it is likeness and, taking risks, only boldly applied metaphors can give a special elevation to speech. Cicero also views metaphors as an abbreviated analogy, and says that language negates

such metaphors if there is no correspondence between the two objects obtained. In this regard, Demetrius's opinion is noteworthy: "metaphor is likability to speech and grandeur dedicates.

Problems in translating metaphors. Analyzing the importance of metaphor in translation studies, Dobrzynska notes that it has "unbelievable popularity". And Kurtz, while dwelling on this definition of Dobrzynska, does not hide his surprise that this popularity has not been sufficiently researched. Commenting on the importance of metaphor in translation studies, Menakr describes the "unspeakable" hidden meaning of metaphors as its main difficulty. In doing so, you have to take into account the culture, the history of the use of the metaphor, and other such small details. Newmark, Turi and Tabakovska in their scientific research describe metaphor as "the final test for any theory of the source being translated" for the translator. Also, in his scientific work on metaphor translation, Turi states that "we cannot generalize about metaphor translation without being speculative." Dagut, in his scientific views, explains that metaphor translation can be solved in two ways.

The first is that it cannot be translated, and the second believes that it should be translated word for word. Briefly, views on metaphor translation can be divided into three parts: a) Metaphor cannot be translated (Nida, Vinay and Darbelnet, Dagut are supporters of this idea) b) Metaphor is completely translated like other sources of translation (Kloepfer, Mason and Kurt support this idea) c) Metaphors can be translated, but cannot convey the same meaning as the original (Den Broeck, Alvarez, Turi, Newmark, Snell-Hornby, Reidman and Diges, Schaffner and Ali). According to Dobrzinska (1995), the transfer of a linguistic metaphor from one language to another "brings it to a completely different communicative situation". Dobrzynska's argument is that a metaphor becomes a new and completely different word due to a different environment, as a result of which a different meaning of the metaphor appears. Kovecses (2007) is a supporter of Lakoff and Johnson's claim that some conceptual metaphors are unique to the human mind's ability to connect with abstract concepts, and they can be called universal. He tries to explain the difference between Lakoff and Johnson's claim that conceptual metaphor is almost universal, and linguistic metaphor is infinitely varied across languages and cultures. His argument is that although conceptual metaphor can be shared across languages and cultures, conceptual metaphor can be expressed in very different ways in two languages and cultures.

In conclusion, although our language has a lot of methods and tools that serve to express ideas for a speaker or writer, in the process of speech, a willful

speaker comes to achieve his goal of communication. On the side of it, the units added Do not ensure that the goal is fully valid. In this regard, suitable for the speaker to complement the object of speech provides an opportunity to metaphorically apply the linguistic unity.

REFERENCES:

1. Sapir, E. 1956. Culture, Language and Personality. Los Angeles: University of California Press
2. Nida, E. 1964. "Principles of Correspondence." In Venuti, L. The Translation Studies Reader. London: Routledge
3. Haydarova, U., & Umarova, M. (2022). YAPON MUTOZ MANBALARIDA QO'LLANGAN METAFORALARNING TURLARI TASNIFI. Science and innovation, 1(B3), 599-603.
4. Qosimov, A. A. (2022, May). INGLIZ TILIDA OBRAZLI TIL VOSITALARI VA ULARNING KLASSIFIKATSIYASI. METAFORLARNING BOSHQA OBRAZLI TIL VOSITALARIDAN FARQI. In International journal of conference series on education and social sciences (Online) (Vol. 2, No. 4).
5. Newmark, P. (1988a). Approaches to Translation. London: Prentice Hall International (1st ed. 1981 Pergamon Institute of English).
6. Kosimov, A. (2022). METAFORANING O'RGANILISHIGA DOIR YONDASHUVLAR. ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ, 4(2), 114-116

Volume 1, Issue 4, August 2023

Amir Temurning Hindistonni zabt etish tarixi.

Yakubova Sitara Sharipovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada Amir Temurning hayoti, uning o'z davriga mos bo'lgan bilimlarni egallash jarayoni, shu bilan birga dunyoni zabt etishga qaratilgan harbiy yurishlari, ayniqsa, Hindistonni bosib olish davrlari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Hindiston zabt etilganidan so'ng bu hududda amalga oshirilgan ishlar va hindistonlik mohir ustalarning Vatanimiz hududiga olib keltirilishi hamda mashhur bunyodkorlik ishlarini qilish tartiblari keltirib o'tildi.

Kirish so'zlar: Hindiston, feodal ekspluatatsiya, Dehli sultonligi, Sulton Mahmud Dehlaviy, fillar bilan jang, Gujarat.

Amir Temur Ko'ragoniy ibn Amir Tarag'ay ibn Amir Barqul 1336-yil 9-aprel kuni Kesh (Shahrisabz) yaqinidagi Xo'jailg'or qishlog'ida tavallud topgan. Amir Temurning onasi Takinaxotun Kesh yurtining obro'li bekalaridan hisoblangan. Rivoyatlarga ko'ra, Tagina begim chingiziylerden bo'lib, e'tiborli, nufuzli, o'qimishli xonadonda voyaga yetadi. Amir Temur madrasaning boshlang'ich davrini muvaffaqiyatli tamomlaganidan so'ng ham ta'limni davom ettiradi. Endi oliy tizimda tahsil ola boshladi. Bu haqida Cheravanskiy quyidagilarni hikoya qiladi: "Temur shu yerda kurrai zamin aylanasi yetti iqlim va yetti osmondan iborat ekanligi haqida xabar topdi. Birinchisi-zumrad, ikkinchisi-kumush, uchinchisi-marvarid, keyingilari- yoqut, oltin...va nihoyat nur taratib turgan bir tekis za'faronlik. Madrasada Temur Islom ta'limotining to'rt manbai haqida tushuncha oladi".

XIV asrda Hindiston tamomila tarqoq feodal mamlakat edi. Juda ko'p musulmon va hind feodal davlatlari bir-birlari bilan uzluksiz kurash olib borardilar. 50- va 60-yillar davomida sultonning vassal rojalar bilan olib borgan urushlari natijasida Bengaliya, Sind, Orissa va Gujarat g'oyat xonavayron bo'lgan edi. 1366-yilda Gujaratdagi qo'zg'alon bostirilgan, sulton Feruz qo'zg'alonining asosiy o'choqlarida hindlarni batamom qirib tashlash haqida buyruq berdi. Shafqatsiz feodal ekspluatatsiyasi va to'xtovsiz ichki feodal urushlari Dehli sultonligi tanazzulining asosiy sabablari bo'ldi. 70-80-yillarda Dehli sultoni o'z qo'lida qolgan yerlarni ham himoya qila olmasdi. Markaziy hokimiyatning bu zaifligi yomon oqibatlariga olib keldi. Hindistonni yangi chet el hujumlariga qarshi qarshilik ko'rsata olmaydigan qilib qo'ydi. XIII asr oxiri va XIV asr boshlaridayoq ayrim mo'g'ul jangchilari Shimoliy Hindiston yerlariga bostirib kirdi va hatto Lohur va Dehli kabi katta shaharlarning darvozalarigacha kela boshlaydilar. Ko'chmanchilarning hujumlari, qiyinchilik bilan bo'lsada, qaytariladi. Ammo

shimoliy o'lkalarning vayron qilinishi, aholining talanishi va buning natijasida qishloq xo'jaligi sanoat va savdoning tushkunlikka yuz tutib ketishi Hindistonning iqtisodiy ahvoriga tobora yomon ta'sir qildi. XIV asr oxirlarida Temurning hujumlari natijasida yanada xonavayron qilindi.

1398-yil buyuk Temur safarga otlandi. Amirga Hind o'lkasidan ham xabarlar keldi. Dehli sultoni Feruzshoh mangulik dunyosiga ketganidan so'ng ro'y berayotgan hodisalar Sohibqironning g'azabini qo'zg'atdi. Hindistondagi ko'p shaharlar va viloyatlardagi butparast va otashparast kofirlar musulmonlarni chiqishtirmay qo'yibdilar ezib yancha boshlabdilar. Amir Temur qo'shini Dehliga yaqinlashar ekan, yo'l-yo'lakay barcha yerlarda haqqoniy tartiblar o'rnatilib, yomonlar jazolanib bordi. Nihoyat, 1398-yil 11-dekabrda Sohibqiron Dehli ostonalariga yetib keldi. Bu yerda katta jang bo'lishi kerak edi. Buyuk Amir 13-dekabrda shahzodalarni, amirlar, sarkardalar, saroy a'yonlari va o'n ming kishilik xos navkarlarini Feruzshoh maqbarasi oldiga yig'ib majlis qurdi.

1398-yil 17-dekabr kuni ul zot otga mindi va qo'shinni safladi. Asosiy otlq qo'shin markazga tizildi. Uning oldida ilg'or qism- jangni boshlab beruvchilar, orasida esa jangni boshlab beruvchilar, orqasida esa qarorgoh bilan zaxira askarlar joylashtirilgan. Buyuk Temur qanotlarga ham e'tibor berdi. Ikkala tomonga alohida bo'limalardan tashkil topgan otlq jangchi qismlardan- qanbullarni safladi. Odatda markaziy qo'shin asosiy jangni olib borar, qanbullar esa dushmanning o'ng va chap qanotini yorib kirishga va aylanib o'tib orqadan zarba berishga urinadilar. Qanbullar eng botir va tajribali jangchilar edi. O'ng qanotni shahzoda Pir Muhammad, shahzoda Sulaymonshoh va boshqa amirlar, chap qanotni shahzoda Sulton Husayn, shahzoda Xalil Sulton, Jahonshoh va boshqa amirlar, ilg'or qismni shahzoda Rustam amir Shayx Nuriddin, amir Shoh Malik, Oллоhdod va boshqa amirlar janggi soldilar. Sohibqiron jangning markazida turdi.

Dushman qarshiligi bora-bora susaydi. Sulton Mahmud va sarkarda Malluxon bir siqim askarlar bilan qochib qoldilar. Biroq, keyinchalik, Amir Temur xoki-poyiga bosh urib, qarshilik ko'rsatganlari uchun kechirim so'rab keldilar.

Jang tugadi. Dehli taslim bo'ldi. Shahrga kirish marosimi ertangi kunga belgilandi. 18-dekabr kuni Sohibqiron o'z a'yonlari bilan Dehlining Maydon darvozasiga yaqinlashdi. Bu yerda uni tantana bilan shahar saidlari, ulamolari, kazo-kazolari kutib olishdi. Ular Buyuk Amirning xoki-poyiga ko'zlarini surtib, noyob sovg'alar topshirdilar. Bundan buyon Dehlida haqiqat, tinchlik, baxt-saodat hukm surishga ishonch bildirdilar... Sovg'a- tuhfarlar orasida duru javohirlar ham mo'l edi. Ularning ichida juda katta, olovdek yonib turgan, qip-qizil yoqut:

Chirog`i olam” ko`zni qamashtirardi. Bu yoqut Sohibqironning Samarqanddagi yigirma besh ming noyob javohirlari qatoridan joy oldi. “Chirog`i olam” yuziga buyuk Amir nomi o`yib yozib qo`yadilar.

1398-yilning kuzida Amir Temur 120ming askari bilan Hindistonga bostirib kirdi. Dehli sultoni bu qadar ko`p lashkarning hujumlarini qaytara olmadi. Temur Hind daryosidan o`tib, Panjobdagi shaharlarni birin-ketin ishg`ol etdi, barcha joylar temur tomonidan egallandi. Dehlidagi juda ko`p hunarmandlarni- tosh-tarash ustalari va boshqa binokorlarni Temur keyin g`alaba sharafiga Samarqandda jome masjididurush uchun Samarqandga olib keldi. Amir Temurning Hindiston ustiga qilgan urushi (1398 y. may — 1399 y. mart) qariyb o`n bir oy davom etdi. Amir Temur Hindistondan katta o`lja, shu jumladan 120 jangovar fil bilan qaytdi. O`ljalarning bir qismi qo`shinga taqsimlab berildi, qolgani Samarqand va Kesh shaharlarida olib borilayotgan qurilishlarga sarflandi. Amir Temurning 1399 — 1404 yillarda olib borgan harbiy yurishlari natijasida Shomning Halab (Aleppo), Xums, Baalbek (Ba`albak), Dimishq (Damashq) kabi shaharlar egallanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Azamat Ziyo “O`zbek davlatchiligi tarixi”. Toshkent-2000.
2. A. Muhammadjonov “O`zbekiston tarixi”. Toshkent-2017.
3. Ozod Mo`min. “Amir Temur yoquti”. “Sharq yulduzi” jurnali. 1991-yil.
4. Turg`un Fayziyev. “Temuriylar shajarasi”. Toshkent-1995.
5. Temuriylar bunyodkorligi davr manbalarida. Toshkent-1997.

O'zbekiston Respublikasida tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqi.

Jo'raqulova Hilola O'ktam qizi

**Buxoro davlat universitetining Yurispridensiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar
kafedrasi o'qituvchisi**

hilolajoraqulova@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi hududidagi yer, yer osti boyliklari, ichki suvlar, havo havzasi, o'simlik va hayvonot dunyosi mulk huquqi obyektiga kiradi, tabiiy resurslar katta qismi, xususiylashtirilgan yerlardan tashqari barchasi O'zbekiston Respublikasi mulki hisoblanadi. Quyida buni qonuniy isbotini ko'rishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasining mutlaqo mulkiga:

Yer (qonunchilikda nazarda tutilgan hollarda, tartibda va shartlarda mulk qilib berilgan yerlardan tashqari), yer osti boyliklari, ichki suvlar, respublika hududi doirasidagi havo havzasi, o'simlik va hayvonot dunyosi obyektlari va boshqalar kiradi. Davlat talab-ehtiyojlarini ta'minlash uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi tomonidan yer maydonlari hamda boshqa tabiiy zahiralalar va obyektlarni berish tartibi Qoraqalpog'iston Respublikasi bilan O'zbekiston Respublikasi o'rtasidagi shartnomada belgilab qo'yiladi.

O'zbekiston Respublikasining qonunlariga muvofiq tabiiy resurslar asosan davlat mulki hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 214-moddasiga muvofiq yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi, havo havzasi bo'shlig'i respublika mulki hisoblanadi.

Tabiiy resurslarga nisbatan mulkchilik masalasi yer kodeksining 16- va 18-moddalarida, yer osti boyliklari to'g'risidagi, suv va suvdan foydalanish to'g'risidagi, "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi, Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonunlarning 3- moddasida, "O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida"gi qonunning 19- moddasida mustahkamlangan.

O'zbekistonda faqat ayrim hollarda, ya'ni yer kodeksining 18- moddasida ko'zda tutilgan yer uchastkalari jismoniy va yuridik shaxslarning mulki bo'lishi mumkin.

Tabiiy obyektlar bilan mulkning bizni o'rab turgan tabiiy muhitdan ajralmaslik xususiyatiga mos ravishda tabiiy va ijtimoiy o'rtasidagi farq belgilanadi.

Tabiiy obyekt bir vaqtning o'zida ham tabiiy obyekt, ham mulk bo'lib qolaveradi va uni atrof muhitdan ajratib bo'lmaydi. Ekologik bog'liqlikning

bunday yo'qotilishi tabiiy zahiralarga nisbatan mulkchilikning to'xtatilishiga va qonuniy asoslar bo'lganda moddiy va ashyoviy boyliklarga nisbatan mulkchilik huquqining vujudga kelishiga sabab bo'ladi. Ammo bunda faqat qonuniy ravishda foydalanish jarayonida tabiiy resurs atrof-tabiiy muhitdan chiqarilib olinsa, u foydalanuvchining mulki hisoblanadi. Masalan, "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi qonunning 16- moddasida foydalanuvchilar tutib olingan hayvonot dunyosi obyektlariga nisbatan mulk huquqiga egadirlar. Bunda, ushbu qonunning 3-moddasiga asosan davlat mulki bo'lgan obyekt foydalanish jarayonida xususiy mulkka aylanadi.

O'zbekiston Respublikasining yer kodeksining 28-moddalarida shunday deyiladi: "O'zbekiston Respublikasida yerdan foydalanganlik uchun haq to'lanadi. O'z egaligida va foydalanishida hamda mulkida yer uchastkalari bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar yer uchun haq to'laydilar, yer uchun haq har yili to'lanadigan yer solig'i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta'minlanish darajasiga qarab belgilanadi.

Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi, hamda boshqa tabiiy boyliklar-tabiatning asosiy obyektlari asosan davlat mulkini tashkil etadi.

Yer, yer osti boyliklari, suv va havo kengliklariga, nabobat va hayvonot dunyosiga nisbatan yagona mulkchilik huquqi tabiiy obyektlarini davlatdan ajratib bo'lmasligi shart qilib qo'yiladi. Bu obyektlarning belgilangan narxi, bahosi yo'q, shu sababli mahsulot yoki pul shaklidagi ekvivalenti mavjud emas. Qonunlarda ularni sotib olish yoki sotib yuborish mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 214-moddasi tabiiy resurslarni davlat ommaviy mulki deb tan olgan. Shu bilan birga mazkur moddada ular respublika mulki obyektlari sifatida ko'zda tutilgan. Shuning uchun ham tabiiy resurslarga mulk huquqining subyekti davlatdir.

Yer uchastkalariga bo'lgan mulk huquqining subyektlari bo'lib, yer va boshqa ko'chmas mulkdan maxsus yo'nalishda foydalanadigan yuridik va jismoniy shaxslar bo'lishi mumkin. Tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqining obyektlari tabiiy resurslar hisoblanadi.

Mulk huquqi keng ma'nodagi ashyoviy huquq bo'lib, huquq egasi, ya'ni mulkdorlarga o'ziga tegishli mulklardan foydalanish mazmuni va yo'nalishini faqat o'zi huquqini beradi. Mulkdorning qonuniy huquqlarini uchlik sifatida, ya'ni egalik qilish, foydalanish hamda idora qilishga ajratish an'anaviy hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 164- moddasiga asosan tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqining mazmunini mulkdorlarning egalik qilish, foydalanish va tasarruf etish huquqlari tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yil 30-aprel kuni o‘tkazilgan O‘zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan, <https://lex.uz/uz/docs/-6445145#-6445150>
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 1-qism, <https://lex.uz/docs/-111189#-150446>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida Qonuni, <https://lex.uz/acts/-3029502>
4. O‘zbekiston Respublikasining “Hayvonot va o‘simlik dunyosi obyektlarining davlat hisobini, ulardan foydalanish hajmlari hisobini va davlat kadastrini yuritish to‘g‘risida”gi Vazirlar Mahkamasining Qarori, <https://lex.uz/acts/-4043624>;
5. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasida mulkchilik to‘g‘risida”gi Qonuni, <https://lex.uz/acts/-111466>
6. O‘zbekiston Respublikasi “Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalarini xususiylashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni, <https://lex.uz/docs/-5858015>
7. www.lex.uz;
8. www.norma.uz;

INKLYUZIV TA'LIMDA TARIX FANINING O'QITISH USULLARI VA METODLARI

Ulug'bek Soliyev

o'qituvchi, Farg'ona shahridagi alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan ko'zi ojiz bolalar uchun ixtisoslashtirilgan 1-sonli "Nurli maskan" maktab internati Manzil: Farg'ona shahar Bo'ston ko'chasi 25uy

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim alohida yordamga muhtoj bolalarni normal rivojlanishdagi bolalar bilan teng huquqlilik asosida ta'lim tarbiya olishlarini ta'minlaydi. Shuning uchun ham ahamiyatlidir. Inklyuziv ta'lim olish jarayoni bir-biriga o'xshamaydigan, intellektual, jismoniy va aqliy xususiyatlarga ega bo'lgan odamlar maxsus bilimga muhtoj bo'lmagan tengdoshlari bilan birgalikda zarur bilim va [ko'nikmalarni](#) oladigan tarzda tashkil etiladi.

Kalit so'zlar: Integratsiya, ta'lim, bolalar, nogironlik, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy moslashtirish, kompleks yondashish tamoyili

Davlatimiz tomonidan qabul qilingan "Ta'lim to'g'risidagi Qonunning II bobi 9-moddasida jismoniy, aqliy, sensor(sezgi) ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida, umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim tashkilotlariga inklyuziv shaklda yoki uy sharoitida yakka tartibda ta'lim oladi". Inklyuziv ta'lim haqida so'z yuritilganda, uning asl mohiyatini nimaga qaratilayotgani haqida so'z boradi. O'zi „Inklyuziv ta'lim“ nima? „Inklyuziv ta'lim“ bu (ingliz tilidan olingan bo'lib, inclusive, inclusion-uyg'unlashmoq, uyg'unlashtirish, qamrab olmoq, qamrab olish ma'nolarini bildiradi). Nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni (diskriminatsiyani) bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar (ayrim sabablarga ko'ra imkoniyati chelangan) o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'i nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir.

Inklyuziv ta'lim-alohida ehtiyojli bolalar bilan sog'lom bolalar uchun teng ta'lim olish imkoniyatini yaratadi. [UNICEF](#) inklyuziv ta'limni O'zbekiston ta'lim tizimiga kiritish masalalari bilan shug'ullanadi. Inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etish. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan

bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordam olishi darslarga qatnamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

2020–2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasiga O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash bo'yicha quyidagi asosiy ustuvor vazifalarni nazarda tutadi:

- alohida ta'limga muhtoj bolalar o'qiydigan ta'lim muassasalari binolariga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqish va tasdiqlash;
- ushbu ta'lim muassasalarini zarur adabiyotlar, o'quv qurollari, turli kasblar bo'yicha o'qitish uchun moddiy-texnik baza va jihozlar bilan ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etish, ta'lim muassasalarini maxsus asbob-uskunalar bilan (yuk ko'tarish moslamalari, panduslar, panjara va boshqalar), shuningdek, tegishli xodimlar bilan ta'minlash (maxsus o'qituvchilar, bolalarni psixologik-pedagogik nazorat qilish bo'yicha mutaxassislar);
- alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalarning moslashuvi va integratsiyalashuvi uchun maktab-internatlarni maxsus jihozlar bilan bosqichma-bosqich ta'minlash va boshqalar.

. O'zbekiston Respublikasida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar tahlili va dastlabki baholash ishlari 1996-yildan boshlandi. Aynan shu yil noyabr oyida YUNESKO ishlari bo'yicha O'zbekiston Milliy komissiyasi tashabbusi asosida Toshkentda maxsus ta'lim sohasida inklyuziv usullar, mavzusida milliy o'quv dasturi muvoffaqiyatli amalga oshirildi. 2001- yil O'zbekiston Xalq Ta'limi Vazirligi qoshida inklyuziv ta'lim bo'yicha manbamarkazi tashkil etildi. Hozirgi kunga qadar ushbu markaz tomonidan bir necha o'quv seminarlari o'tkazildi. Ko'p yillar davomida yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim maktabiga nisbatan maxsus Segregatsion ta'lim muassasalarida ta'lim, tarbiya berish samarali deb hisoblanib kelindi. Biroq keyingi yillarda izlanishlar shuni ko'rsatmoqda- ki, bolalardagi tug'ma yoki ottirilgan nogironlik turlarining mutanosibligini inobatga olgan holda yosh guruhlaridan kelib chiqib, ta'limning barcha turlariga qamrab olish, o'zining ijobiy natijalarini beradi.

Tarix mavzusiga kelsak, u ilgari sodir bo'lgan voqealar bilan shug'ullanadi. Tarix dasturidagi mavzular odatda o'quvchilarning kundalik hayoti va tajribalaridan uzoqda. Atrofimizdagi o'tmishdan hozirgi kungacha ko'plab tarixiy qoldiqlar va materiallar mavjud bo'lsa-da, tarix o'z mazmuni bo'yicha mavhum mavzu sifatida topilishi mumkin. Tarix darsining ushbu xususiyati tufayli, ayniqsa yosh o'quvchilar o'z vaqtlaridan ancha oldin sodir bo'lgan voqealarni tushunishda muammolarga duch keladi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, tarixni bugungi kun bilan bog'lamasdan o'qitishga harakat qilinganligi sababli, ba'zi o'quvchilar nazarida tarix darsi zerikarli, tushunarsiz qator sonlar, raqamlar va buyumlardan iboratdir. O'tmishimizni hozirgi kunga etkazishda foydalanadigan eng muhim elementlardan biri bu tarixiy muhit. Tarixiy muhitda binolar, yo'llar, qasrlar, tarixiy voqealar va tarixiy ob'yektlar bo'lgan ochiq joylar kabi ko'plab elementlar mavjud. Bundan tashqari, xotiralar, xatlar, xaritalar, gazetalar, rejalar, otkritkalar, shtamplar, tangalar, rasmlar, kitoblar va tarixiy narsalar tarixni o'qitishga hissa qo'shadigan elementlardir. Tarix darslarida tarixiy muhit va narsalardan unumli foydalanish orqali tarix darslarini yanada aniqroq va samaraliroq qilish mumkin. Tarix darslarida tarixni hozirgi kunga yetkazish va bu darslarni yanada tushunarli va qiziqarli qilishning usullaridan biri bu dars mazmuniga materiallar tayyorlash va tegishli o'quv texnologiyalaridan foydalanishdir.

Juda ko'plab davlatlarda maxsus yordamga muhtoj bolalarni yuqori natijali kamol toptirishda kompensator imkoniyatlarni rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashtirishni to'raligicha yo'lga qo'yish maqsadida umumta'lim maktablarida ta'lim berish ilmiy va amaliy davlat siyosati rejasiga kiritildi. "Ta'lim tizimi shunday bo'lishi kerakki deb yozadi L.S.Vigotskiy fikricha nuqsonli bolani tarbiyalashning vazifasi boladagi nuqsonlarni kompensatsiya qilish va uning integratsiyasini ta'minlash deb hisoblaydi va buning uchun shunday ta'lim tizimini yaratish kerakki maxsus yordamga muhtoj bola o'qish jarayonida har tomonlama rivojlansin. Ya'niy L.S.Vigotskiy umumiy va maxsus ta'limni uyg'unlashtiradigan ta'lim tizimini tashkil etish maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim tizimida o'qitishni e'tirof etgan. „Inklyuziv ta'lim“ bu ta'rifni o'z ichiga olmaydi. Unda faqatgina „inklyuziv ta'lim barcha bolalarga, ta'lim olish chog'ida o'ziga nisbatan har qanday tarzdagi kamsitishni istisno etuvchi jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalarga nisbatan teng huquqli munosabatda bo'lish“ haqida so'z boradi. O'zbekistondagi inklyuziv ta'lim tadqiqotchisi, [yangi Zelandiyadagi](#) Vaykato universiteti doktoranti Galina Nam, nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus maktab-internatlarda yoki uyda emas, umumiy ta'lim muassasalarida ta'lim olish ustuvor bo'lishi kerakligini aytgan „Bu barcha davlat

ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining bir vaqtda yopilishini anglatmaydi, lekin bolalarning bu kabi maskanlarda va uyda o'qishiga faqatgina alohida holatlarda rozilik berishimiz zarur. Ta'lim muassasasini tanlash huquqi bolalarning o'zida va ularning ota-onasida qonuniy vakillarida qolishi kerak“, deya ta'kidlaydi Galina Nam Imkoniyati cheklangan bolani oddiy sharoitga joylashtirish integratsiyaga qarab qo'yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan bolalarning umumta'lim muassalari tarkibiga qarab olinishi jahon miqyosida „inklyuziv“ yoki „integratsion“ ta'lim atamalari bilan ataladi. Integratsiyalashgan ta'lim bu-diqqat markazida bolaning aynan maktabga kelib ketish muammosi turgan, maxsus ehtiyojli bolaning maktabga qatnash jarayonidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. . Yure Yanson" Inklyuziv ta'lim" Toshkent 2003-yil.
2. Sevara Rahmonova " Difektalogiya asoslari"
3. " Inklyuziv ta'lim muvaqqat Nizom 2005-yil.
4. Shomaxmudova .R.Sh Inklyuziv ta'lim (Xalqaro va O'zbekistondagi tajribalar) Toshkent-2011

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ВА ДАВЛАТ ХИЗМАТИ ЎРТАСИДАГИ
ИНТЕГРАЦИЯНИ КУЧАЙТИРИШ ҲАМДА ИСТИҚБОЛЛИ КАДРЛАР
ЗАХИРАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ЯНГИЧА ТИЗИМИ**

Фарангиз Авазбекова

*Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат хизматини ривожлантириши агентлиги бош инспектори;
Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)*

Мамлакатимизда ёш авлод вакиларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг зарур билим ва кўникмаларга эга бўлиши асносида ўз потенциалини тўлақонли рўёбга чиқаришга кўмаклашиш – бугунги кундаги долзарб масалалардан ҳисобланади. Бунда бошқарувга қобилиятли ёшларни аниқлаш, уларни давлат хизматиغا мақсадли тайёрлаш ва соҳада “talent management” тизимини самарали йўлга қўйиш - давр талабидир.

Мамлакатимизда барча соҳаларда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар юқори малакали бошқарув кадрларни тайёрлаш тизимини замонавий ёндашув асосида ривожлантиришни талаб этмоқда.

Бугунги кунда инсоният турли таҳдидлар, мавҳум хавф-хатарлар, геосиёсий курашлар, табиий ресурслар тақсимооти ва манфаатлар тўқнашуви бўйича мунозалар кучайган мураккаб даврни бошдан кечирмоқда. Ўз навбатида, дунёдаги кўплаб иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий муаммолар ечими эса тўғридан-тўғри ёшлар билан боғлиқдир. Чунки, бугунги ёш авлод эртанинг эгаси - етакчи кучи саналади.

Ҳозирда Ўзбекистон аҳолиси умумий сонининг 55 фоизини – мутақиллик фарзандлари бўлмиш шижоатли, хурфикр қарийб 19 миллиондан ортиқ ёш фуқаролар ташкил этмоқда. Шу боис, ёшлар масалалари давлат сиёсатида стратегик аҳамият касб этади.

Давлат бошқарувида ёшлар иштироки – бошқарувдаги муҳим қарорлар қабул қилиш жараёнида улар манфаатларини янада кўпроқ инобатга олиш имкониятини вужудга келтиради. Бу учун эса ёш раҳбар кадрларни босқичма-босқич тайёрлашни тизимли йўлга қўйиш талаб этилади.

Айниқса, Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида сўнгги йилларда соҳадаги қонунчилик янада такомиллаштирилиб, ёшлар учун кўплаб янги имкониятлар яратилди. Ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш борасида мутлақо янги тизим ташкил этилди.

Президентимиз янги авлодни баркамол қилиб тарбиялаш, уларнинг ҳаётга мустақил қадам қўйишлари учун барча зарур шароитларни яратишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни белгилаб бердилар. Улар томонидан “бугун туғилган бола улғайиб, ҳар томонлама баркамол бўлиб вояга етиб жамиятда ўз ўрнини топиши, кексайганда эса муносиб фаровон ҳаёт кечирishi мумкин бўлган” яхлит тизим стратегияси илгари сурилди.

Ушбу стратегия, энг аввало, шижоатли, креатив, жамиятдаги мавжуд ижтимоий муаммоларга инновацион ечимлар топа оладиган, юрт тараққиёти учун янги ғояларни илгари сурадиган ташаббускор янги авлод вакиллари вояга етказишга қаратилди. Давлат ва нодавлат ёшлар ташкилотлари орқали ёшларга оид сиёсат самарадорлиги ва натижадорлигига эриш бўйича аниқ вазифалар белгилаб олинди.

Дарҳақиқат, ёшлар орасидан истиқболли кадрлар захирасини шакллантиришни назарда тутувчи ташаббускор, ислохотларни амалга ошириш ва жойлардаги муаммоларни ҳал этишда фаол иштирок этувчи, раҳбарлик лавозимларига муносиб ёшларни қўллаб-қувватловчи самарали институционал тизимларни жорий этиш – давлат хизматининг энг устувор йўналишларидан саналади.

Бунда давлат хизмати ва олий таълим ўртасидаги интеграцияни мустаҳкамлаш, бошқарувга иқтидорли ёшлар билан доимий ишлайдиган тизимларни йўлга қўйиш, ёш авлод вакиллари сиёсий, ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларни сиёсий жараёнларга фаол жалб этиш орқали мустаҳкам фуқаролик позициясини шакллантириш асосий вазифаларимиздан.

Шу маънода, юртимизда амалга оширилаётган маъмурий ислохотлар ҳам ихчам ва самарали бошқарув учун САЛОҲИЯТЛИ ВА ЗАМОНАВИЙ КАДРЛАР КОРПУСИни яратиш, давлат хизматида ТАЛАНТЛАРНИ БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИ шакллантиришни тақозо этади.

Бунда эса ЯНГИ АВЛОД КАДРЛАРИ учун энг зарур кўникмалар моделини яратиш орқали ёшлар орасидан истиқболли кадрлар захирасини мутахассисликлар, худудлар кесимида шакллантириш, билимли, ташаббускор, раҳбарлик лавозимларига қобилиятли ёшларни бошқарув борасида профессионал билим, дунёқараш ва замонавий **бошқарувга зарур компетенцияларини мунтазам ошириб боришни** назарда тутувчи **истиқболли кадрлар тайёрлашни тизимли йўлга қўйиш** мақсадга мувофиқ.

Бў ўринда, давлат хизматида истиқболли кадрларни тайёрлашни назарий ва амалий мактабини яратиш, энг салоҳиятли **ТАЛАБАЛАРНИ ДАВЛАТ ХИЗМАТИГА МАҚСАДЛИ ТАЙЁРЛАШ**ни тизимли йўлга қўйиш – ғоят аҳамиятлидир.

Чунки, ёшларга ўз потенциалини тўлақонли рўёбга чиқаришга шароит яратиш орқалигина биз янги лидерларни кашф қиламиз. Уларни илмга, хорижий тилларни ўрганишга, инновацион ғояларини амалга оширишга кўмаклашиш орқали кучли мутахассисларни тарбиялай оламиз.

Президентимиз ҳам ёшлар бугунги ислохотларнинг кузатувчиси эмас, талаба, ёш олим, тадбиркор, спортчи, давлат хизматчиси сифатида уларнинг иштирокчиси бўлишларини ҳамда ислохотларни амалга оширишда ёшларнинг фаол иштирокини таъминлашга эътибор қаратмоқдалар.

Зеро, Аристотел айтганидек: **“Давлатлар тақдирини – ёшлар таълим ва тарбияси белгилаб беради”**.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида жорий йилнинг 4 август куни ўтказилган видеоселектор йиғилишида “Ёш мутахассисларни танлаш дастури”ни ишлаб чиқиш юзасидан вазифалар белгиланган эди.

Мазкур йиғилишининг 7-сонли баёни 11-бандига мувофиқ, Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги ва Ёшлар ишлари агентлиги билан ҳамкорликда Ёш мутахассисларни танлашнинг намунавий дастури ишлаб чиқилди.

Ушбу дастурнинг асосий мақсади этиб олий таълим муассасалари битирувчи курсида ўқиётган салоҳиятли, иқтидорли талабаларни давлат органларида стажировка ўташга жалб қилиш орқали – давлат хизмати учун ёш

кадрларни мақсадли тайёрлаш ҳамда ёшларни давлат фуқаролик хизматига жалб қилиш самарадорлигини ошириш кабилар белгиланди.

Ушбу мақсадларни амалга ошириш учун дастурнинг асосий ваифалари сифатида:

– давлат хизмати ва олий таълим муассасалари ўртасида интеграцияни кучайтириш;

– энг салоҳиятли ва билимли битирувчиларни саралаб олиш;

– номзодларни вазирлик ва идораларга, маҳаллий ҳокимликларга стажировка ўташ учун йўналтириш ҳамда “устоз-шогирд анъанаси” асосида тажрибали давлат хизматчиларига бириктириш ҳамда

– стажировкани муваффақиятли якунлаган битирувчиларни рағбатлантириш ва танлов асосида давлат хизматига ишга қабул қилиш кабилар мустаҳкамланди.

Энг асосий жиҳати, стажировка дастури талабаларга ўз мутахассислиги йўналишидаги нуфузли давлат органи фаолияти билан яқиндан танишиш, ўз карьерасини режалаштириш ва амалий кўникмаларини ривожлантиришга имкон беради.

Ҳозирда ушбу стажировка дастури 86 та вазирлик ва идоралар, 14 та маҳаллий ҳокимликларда синов тартибида жорий этилди. Ҳозирда тегишли синовлардан муваффақиятли ўтган жами 700 нафар битирувчи давлат органларида стажировка ўтаб келмоқдалар.

Қайд этиш лозим, ижтимоий тадқиқотлар натижасига кўра ҳам битирувчиларнинг давлат хизматидаги фаолиятдаги асосий муаммо - бу уларнинг касбий компетенцияларининг етарли даражада эмаслиги ҳисобланади.

Хусусан, 1200 нафар битирувчи курс талабалари ва 300 га яқин иш берувчилар ўртасида ўтказилган ижтимоий сўровнома натижаларига кўра 54,2% битирувчилар давлат идораларида ишлаш иштиёқини қайд этишган. Лекин 61,2 % иш берувчилар битирувчиларнинг касбий тайёрганлик даражасидан қисман қониқишларини билдиришган.

Бундаги бўшлиқ эса қайд этганимиздек битирувчиларда амалий кўникма ва компетенцияларининг ётишмаслигида намоён бўлади ҳамда давлат хизматига ёшларни мақсадли тайёрлаш механизмлари мавжуд эмаслиги билан боғлиқ ҳисобланади.

Бундан ташқари, Президент раислигида ёшлар билан ишлашнинг янгича тизимини жорий этиш борасидаги долзарб вазифалар юзасидан ўтказилаётган йиғилишдаги вазифалар ижроси юзасидан "Олий таълим муассасалари талабаларини мутахассислиги бўйича ишлашига имконият яратиш чоратadbирлари тўғрисида"ги қарор лойиҳасига кўра талабаларга 2-курсдан бошлаб ОТМ раҳбари томонидан берилган сертификат асосида мутахассислиги бўйича ўқишдан бўш вақтида ишлашга рухсат берилиши кутилмоқда.

Бугунги кунда дунё аҳолисининг қарийб тўртдан бир қисмини ташкил этувчи ёшлар вакилларининг 89 фоизи кам ривожланган давлатларда истиқомат қилади. 2030 йилгача бўлган даврда БМТ Глобал кун тартибининг Барқарор ривожланиш мақсадларига кўра, бутун дунёда ёшларнинг улуши етти фоизга ошиши кутилмоқда.

Шунингдек, олимларнинг таҳлилларига кўра асримиз якунига қадар ёшлар салмоғи 3,5 миллиарддан ошиши прогноз қилинмоқда. Бу эса ёшлар масалаларига ва ёш авлодни вояга етказиш билан боғлиқ муаммоларга эътиборни кучайтириш заруриятини намоён қилади.

Илғор хорижий мамлакатлар тажрибасига кўра, давлат хизматида иқтидорли кадрлар ўртамиёна ходимларга нисбатан икки боробар самарадорликка эга бўлади ҳамда бундай персонал бошқа ходимлар натижадорлигини 85 фоизгача ўстиришда ўз хиссаларини қўшиши мумкин.

“Talent management” – атамаси 1990 йилда пайдо бўлиб, бу HR-менежментда ходимларни инновацион жараёнларга кенг жалб этиш ва ижодий потенциални руёбга чиқариш учун стимул ва мотивацияни шакллантиришни назарда тутган.

ИҚТИДОРЛИЛАРНИ БОШҚАРИШ КОНЦЕПЦИЯСИ – юқори малакали кадрларни қидириш, жалб қилиш ва баҳолашга йўналтирилган. Мазкур концепцияда икки модел ўзаро фарқланиб: биринчисида, эксклюзив модель бўйича иқтидорлилар қидириш инструментлари йўлга қўйилади, уларни давлат хизматига мослашув жараёнларида кўмак кўрсатилади. Иккинчи, инклюзив модель бўйича ташкилотдаги ходимларни копетенцияларини баҳолашнинг самарали тизимлари орқали иқтидорлилар аниқланади ҳамда уларни қўллаб-қувватлаш орқали инсон ресурслари ривожлантирилади.

Буюк Британия ва **АҚШ**да эксклюзив моделга алоҳида эътибор қаратилади. Яъни, бунда уникал характеристикаларга эга кадрларни излаш ва жалб қилиш – бирламчи вазифа ҳисобланади. Ходимлар гуруҳларга бўлиниб энг юқорисини (умумий ходимларнинг 10 фоизини) **HiPo** (high-potential) ташкил этади.

Сингапурда иқтидорлиларни бошқариш концепцияси асосан олий таълим муассасаларини муваффақиятли тамомлаган битирувчиларга ҳукумат стипендиясини тақдим этиш, уларни нуфузли хорижий таълим муассасаларига юбориш орқали давлат хизматига доимий талантлар оқими келишини таъминлайди.

Мамлакатимизда ҳам энг салоҳиятли кадрларни давлат хизматига жалб қилиш бўйича сўнгги йилларда туб ислохотлар амалга оширилди. Президентимиз ташаббуси билан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги томонидан йўлга қўйилган давлат хизматига киришнинг очик мустақил танлов механизмлари орқали **"МЕРИТОКРАТИЯ"** тамойили амалда ишлай бошлади.

Ушбу янгича танлов тартиботлари соҳада таниш-билишчилик, непотизм ва турли коррупциоген омилларни бартараф этиб давлат хизматига тўрт босқичли синовларда сараланган салоҳиятли "ташаббускор ислохотчи бўлиб майдонга чиқадиган, стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрлар" кириб келди.

Жумладан, бугунги кун қадар **1,5 МИЛЛИОНДАН Ортиқ НОМЗОД** вакант лавозимлар очик танловларида қатнашди ҳамда **48 235 нафар** фуқаро давлат хизматига қабул қилинди.

Эндиликдаги муҳим вазифа, давлат хизматида **Talent management** самарали йўлга қўйиш бўлиб, бунда ёш давлат хизматчиларини касбий ва шахсий компетенцияларини **ASSESSMENT** қилиш орқали уларнинг кучли томонлари аниқлаш ҳамда меҳнат фаолияти ўз потенциалини тўлақонли рўёбга чиқариш учун баҳолаш натижаларига кўра ишлаб чиқилган шахсий ривожланиш режаси асосида салоҳиятини доимий ошириб боришга кўмаклашишдан иборат.

Ўз навбатида, махсус Assessment тизими орқали ёш давлат хизматчилари ва давлат хизматига мақсадли тайёрланаётган ёш кадрларнинг шахсий

ривожланишининг доимий мониторинги юритилади ҳамда “ИСТИҚБОЛЛИ КАДРЛАР ЗАХИРАСИ” шакллантирилади.

Шу асосда, иқтидорли ва салоҳиятли ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, бошқарувга қобилиятли, жамият ҳаётининг ижтимоий-сиёсий жараёнларида фаол иштирок этувчи ёшларни давлат хизматидан муносиб ўрин эгаллашига қаратилган Истиқболли кадрлар тайёрлашнинг янгича тизимини йўлга қўшиш — кадрлар сиёсатининг энг долзарб вазифаларидан ҳисобланади.

**QANDLI DIABET KASALLIGINING TURLARI VA DAVOLASHDA
QO'LLANILADIGAN USULLARI.**

Shakirov Shavkat O'ktamboyevich

"Jamoat salomatligi va sog'liqni saqlashni boshqarish" kafedrası assistenti.

shakirovshavkat95@mail.com

Qandli diabet - bu bugungi kunda yuqori rivojlangan mamlakatlarda eng ko'p tarqalgan surunkali hastalik bo'lib, dunyoni hamma mamlakatlarda bunday bemorlar soni har yili ortib boryapti. Qandli diabet endokrin bezlaridan me'da osti bezining patologiyasi bilan bog'liq holda insulin gormonini to'liq yoki qisman yetishmovchiligidan kelib chiqadi. Natijada qonda giperglikemiya - qondagi glyukoza miqdorining davomli ortib borishi kuzatiladi. Insulin gormoni qondagi qandni tegishli, energiya sifatida ishlatish yoki zaxira sifatida to'plash uchun xizmat qiladi. Qandli diabet kasalligida esa, xuddi o'sha insulin gormonini organizm yetarlicha ishlab chiqara olmaydi yoki undan samarali foydalanolmaydi. Natijada, qonda qandning miqdori normadan ko'payib, ko'z, buyrak, nerv va boshqa muhim a'zolarida turli patologik holatlar yuz beradi. Insulinning ahamiyati - Qandli diabet insulin yetishmovchiligi tufayli yuzaga keladi. Oqsil, uglevod va yog' almashinuvidagi buzilishlar bu kasallikka xosdir. Uglevodlar almashinuvda ishtirok etadigan insulin jigarda glikogenning parchalanishi, sintezi va ishlatilishini ta'minlaydi, shuningdek, uglevod birikmalarining parchalanishini oldini oladi. Oqsil almashinuvi jarayonida insulin oqsil va nuklein kislotalarni sintez qila boshlaydi, birinchisining parchalanishiga yo'l qo'ymaydi. Insulinning yog' almashinuviga ta'siri shundaki, u glyukozaning gepatositlarga kirish tezligini oshiradi, energiya hujayra jarayonlarini ishga tushiradi, yog'larning parchalanishini sekinlashtiradi va yog' kislotalari sintezini yaxshilaydi. Agar insulin yetarli bo'lmasa, natriy hujayralarga kira olmaydi. Kasallik surunkali davom etishi va organizmdagi moddalar almashinuvi jarayonlari (uglevod, yog', oqsil, mineral va suv-tuz almashinuvi)ning buzilishi bilan tavsiflanadi. Qandli diabetning asoratlari organizmda asta-sekin rivojlanadi. Bemor qonda qand miqdorini nazorat qilmasa, kasallikka jiddiy ahamiyat bermasa, jiddiy asoratlari rivojlanish xavfi yuqori bo'ladi. Oxir-oqibat diabetning asoratlari hayot sifatining yomonlashishiga, hattoki nogironlikka olib kelishi mumkin. Yurak-qon tomir kasalliklari. Qand kasalligi turli yurak-qon tomir muammolari, shu jumladan yurak ishemik kasalligi, yurak xuruji, ateroskleroz kasalligi xavfini keskin

o'shiradi. Agar bemor diabetga chalingan bo'lsa, uning yurak kasalliklari yoki insult bilan kasallanish ehtimoli yuqori.

Kasallikning shakllari: Qandli diabetning og'irligi jihatidan yengil, o'rtacha va og'ir bo'lishi mumkin. Ushbu kasallikning to'rtta asosiy klinik shakli mavjud:

•1-tip qandli diabet (insulinga bog'liq). 35 yoshgacha bo'lgan odamlarda va yosh

bolalarda uchraydi. Insulinning tabiiy ishlab chiqarilishi butunlay to'xtaydi, shuning uchun uni doimiy ravishda inyeksiya orqali yuborib turiladi.

•2-tip qandli diabet (insulinga bog'liq bo'lmagan). U qir q va ellik yoshdan oshgan

odamlarda uchraydi, uning paydo bo'lishining sababi to'qimalarning insulinga anormal sezgirligidir. Bunday diabetda shakarning o'zlashtirilishi qiyin kechadi, insulinni inyeksiya orqali yuborish talab qilinmaydi.

•Simptomatik (ikkilamchi) qandli diabet. Boshqa kasallik tufayli paydo bo'ladi

(masalan, oshqozon osti bezi kasalliklari). Shuningdek, dori -darmonlarni uzoq muddat qo'llash, genetik patologiyalar tufayli ham yuzaga kelishi mumkin.

Xulosa: Surunkali, uzoq yillar davom etadigan ushbu kasallik muhim ta'na

a'zolari, to'qima va qon tomirlarni zararlaydi va ularga o'zining asoratlarini

ko'rsatadi. Eng avvalo bu asab tizimi faoliyatida ko'rinadi. Oyoq-qo'llar qaqshab og'riydi, yaxlaydi yoki qiziydi. Og'riqni sezish pasayadi, polineyropatiya deb ataluvchi kasallik asorati rivojlanadi. Buyrak faoliyatini izdan chiqaradi, natijada buyraklar o'z vazifasini bajarolmay qoladi. Ko'zning ko'rish qobiliyati pasayadi, organizm immun holati pasayishi oqibatida terida yiringli yaralar jiddiy kasalliklar (og'riqsiz kechuvchi miokard infarkti va boshqalar) oyoqlarda esa qorason rivojlanadi. Olingan ma'lumotlarga ko'ra har yili 7 millionga yaqin odam 2-toifa diabetga chalinadi. Har yili diabet bilan og'rigan bemorlar milliondan ortiq amputatsiyani amalga oshiradilar. Har yili etti yuz mingga yaqin "diabet" ko'r bo'lib qoladi. Yana 500 000 nafari buyragidan ayrilib, gemodializga o'tish zaruratiga duch kelmoqda. Har yili to'rt million diabetga chalingan odam bu dunyoni tark etadi. Bu kasallik o'zining asoratlari bilan inson hayoti uchun xavfliligi bilan ajralib turadi.

Davolash: Kasallikni davolashda albatta uni turiga va etiologiyasiga ahamiyat berish zarur. Uglevod almashinuvini normallashtirish diabetik

polinevopatiyani davolash uchun zaruriy shartdir. Kasallikni dori vositalari bilan davolash: antiepileptik dorilar, opioid antidepressantlar, B vitaminlari (milgama), alfa-lipoik kislota preparatlari (Berlition, Tioktasid, Tiogamma).

Jismoniy davolash usullari: magnetoterapiya (periferik magnit stimulyatsiya, multimag qurilma bilan davolash), mikroto'lqinli rezonans terapiyasi, giperbarik kislorodli terapiya, ozon terapiyasi va boshqalar. Dietoterapiya bemorlarga juda zarur. Qandli diabetning asoratlarini davolash endokrinolog, kardiolog, flebolog tomonidan doimiy davolanish va tekshiruv bilan monitoringni talab qiladi.

Bemorlarda sog'lom ovqatlanish (diet) birinchi o'ringa loyiqdir. Haqiqatan ham, biz sanab o'tgan sabablarning ba'zilari hayvonlarning yog'larini va oson hazm bo'ladigan uglevodlarni sezilarli darajada iste'mol qilish bilan bevosita bog'liq. Shuning uchun bemorning yoki tana vaznining ortishi xavfi ostida bo'lgan odamning ovqatlanishi oshqozon osti bezini ortiqcha yuklamaslik uchun uglevodlarni iste'mol qilishni kamaytirishga va kilogramm bermaslik uchun kaloriya iste'molini cheklashga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu oson hazm bo'ladigan uglevodlar (shakar, shirinliklar) ratsionidan sezilarli cheklovni (ba'zan to'liq chiqarib tashlash), ortiqcha vazn bilan - kaloriya miqdorining pasayishi, maxsus fraksiyonel ovqatlanish - kuniga 5-6 marta. Ratsionda sabzavot va mevalarning ulushini oshirish kerak, uzum, banan va kartoshka bundan mustasno, chunki ularda ko'p miqdorda glyukoza mavjud, bu esa qat'iy tavsia etilmaydi. Eng foydali taomlar karam, lavlagi, sabzi, baqlajon, pomidor, turp, bodring, qovoq, bolgar qalampiri, yashil loviya, olma, sitrus mevalari va rezavorlardir, chunki ular tarkibida sellyuloza va glyukozaning sekinroq so'rilishi uchun zarur bo'lgan tolalar mavjud. Ovqat pishirish vaqtida sho'rvalar va donlarga kepak qo'shishingiz mumkin. Ichimliklar fermentlangan sut mahsulotlari, mevali ichimliklar, kompotlar va o'simlik qaynatmalari bo'lishi mumkin.

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 1, Issue 4, Sentabr 2023

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
1-TOM, 4-SON (30-SENTABR)

MUNDARIJA

1	FALLO TETRADASI: TA'RIFI, KELIB CHIQISH SABABLARI, MORFOLOGIYASI, DIAGNOZTIKASI, DAVOLASH VA OQIBATLARINI CHUQUR O'RGANISH Abdullo Akramov Ahmad o'g'li, Murtozoyeva Ug'illov Saydulla qizi, Isaqulov Ulug'bek Alisher o'g'li, Davranova Malika Alisher qizi, Hakimova Asilabonu Ikrom qizi	5-8
2	BACHADON MIOMASI KASALIGINING KLINIKASI SABABLARI VA TASHXISLASH Salibayeva Nozima Yakubjon qizi	9-11
3	Problems in translating metaphors used in world literature and ways to overcome them Normurodova Oygul Boburjon qizi	12-14
4	Amir Temurning Hindistonni zabt etish tarixi. Yakubova Sitora Sharipovna	15-17
5	O'zbekiston Respublikasida tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqi Jo'raqulova Hilola O'ktam qizi	18-20
6	INKLYUZIV TA'LIMDA TARIX FANINING O'QITISH USULLARI VA METODLARI Ulug'bek Soliyev	21-24
7	ОЛИЙ ТАЪЛИМ ВА ДАВЛАТ ХИЗМАТИ ЎРТАСИДАГИ ИНТЕГРАЦИЯНИ КУЧАЙТИРИШ ХАМДА ИСТИҚБОЛЛИ КАДРЛАР ЗАХИРАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ЯНГИЧА ТИЗИМИ Фарангиз АВАЗБЕКОВА	25-31
8	QANDLI DIABET KASALLIGINING TURLARI VA DAVOLASHDA QO'LLANILADIGAN USULLARI. Shakirov Shavkat O'ktamboevich	32-34
	MUNDARIJA	35